

Översättaren är närvarande

Inledning

Matilda Södergran

Jag känner igen dem när jag ser dem. Krysantemerna. Så fort jag kliver in hos floristen framträder de. Jag har redan ord för dem, redan en beskrivning, för jag har översatt dem. Under ett års tid har jag längtat efter dem, letat. Beskrivningen av dem, en uppfordran som fått mig att besöka florist efter florist med ett lustfyllt ärende. Hur ser krysantemerna ut, som jag redan har beskrivit i detalj, men inte hållit i mina händer? Jag vet så mycket som att kronbladen är långa och krulliga, glödande i granatrött och ockra, och detta vet jag redan innan jag har sett dem. När jag äntligen får syn på dem känner jag alltså igen dem i blombutikens särskilda ljus:

*När ljuset föll på deras slanka kött glödde den granatröda färgen
medan ockran bleknade som om den var tunt bestruken med silver.
Hon längtade efter stunden då hon skulle få smeka med handen
över mopphuvudena.*

Precis som Lolly i romanen *Lolly Willowses* av Sylvia Townsend Warner, som jag för ett år sedan började översätta, vill jag smeka de kolossala blomhuvudena. Jag sträcker fram min hand mot krysantemerna och iscensätter romanen. Varför gör jag så? Varför känns det som en viktig akt, en fullbordan, att låta mina fingrar löpa längs kronbladen? Kanske är jag pinsamt lagd åt det symboliska eller så är det här sensoriska ögonblicket en viktig del av översättningsprocessen.

Händelsen sammanfaller med en stor livsförändring som jag plötsligt ser speglad i romanen jag översätter. När nuckan Lolly står i den där förunderligt lantliga butiken i centrala London och utsvulten på skönhet köper varenda en av krysantemerna är det upprinnelsen till en totalvändning i hennes tillvaro. Tillsammans med blommorna överräcker försäljaren även ett fång med boklöv: »De [...] var ännu vackrare än krysantemerna, för de hade skänkts henne; de var en överraskning.« Överrumplad av en känsla av släktskap frågar Lolly varifrån boklöven kommer och när hon får veta att de hämtats från den avlägsna byn med namnet Great Mop (som så underbart har planterats i beskrivningen av krysantemerna som golvmoppar) får hon en ingivelse, köper en karta över regionen och lämnar sedan allt för att göra platsen till sitt hem. Här upphör hon att vara nuckan Lolly, fastern, passoppen, Ingen, och blir – sig själv.

När jag hittar krysantemerna har jag precis lämnat en stad som jag har bött i hela mitt vuxna liv för att också jag är utsvulten på skönhet, enkelhet. När jag får dem i mina händer har jag flyttat femhundra kilometer med förhoppningen om att snart hitta mitt eget Great Mop. Jag måste se överensställmelsen som betydelsefull, eller åtminstone vacker. Med ens förstår jag att mitt ihärdiga sökande efter blommorna hela tiden varit en

del av översättningsarbetet, att mina oproduktiva floristbesök hela tiden varit produktiva. I tillfälligheter som denna finns en sammanblandning av liv och arbete som är talande för vad det innebär att vara översättare. Det går inte att som översättare helt fränkoppla levandet från arbetet. Allting överlappar. Denna dag, ett liv – och ja, denna översättning, ett liv. Jag kan inte uppbringa ett svaltt förhållningssätt till det jag ägnar mina dagar åt. Översättaren är ingen maskin, även om maskinerna nu är översättare.

I essäerna i detta tvådelade *Kritiker*-nummer undersöks förhållandet mellan översättaren och översättandet, mellan livet och arbetet, i ett försök att uppvärdera litterär översättning som en primärt konstnärlig syssla. Här betraktas översättaren som en upphovsperson, inte bara på pappret, utan i det verkliga livet. Idén till numret uppstod på utbildningen Litterär översättning på Akademin Valand där det under intensiva helgseminarier blev omöjligt att avgränsa de översatta texter vi talade om från översättarens erfarenheter, översättarens liv. Vi kom allt oftare att tala om hur det kom sig att översättningarna blivit som de blivit, vad som hade påverkat oss och lett oss fram till just dessa val bland tusen valmöjligheter. Det var som om vi alla hade längtat efter att äntligen få diskutera översättandets personliga aspekter – vad det innebar att vara översättare och samtidigt människa.

Översättaren innehar en utsatt position i det att vara upphovsperson i andra hand, att inte vara originalets författare, men ändå översättningens författare, inte skapa texten, men vara medskapare till den, inte värka fram den, men likväl drabbas av dess verkan. Essäerna i detta nummer belyser på olika vis översättandets existentiella och emotionella aspekter, snarare än de formella och cerebrala. De undkommer det gängse teoretiska sättet att tala om översättning och går istället rakt in på översättarens realiteter.

Janina Orlov skriver om kampen i att översätta en text vars våld speglar verklighetens våld allt för väl. **Jens Hjalte** undrar hur det är möjligt att arbeta utifrån en medvetenhet om att översättaren är Ingen. **Hege Susanne Bergan** skriver om att översätta när ens förstfödda ligger bredvid en på soffan och andas misstänkt tyst. **Carol Maier** (övers. undertecknad) blir smärtsamt varse om att kroppen är en översättare. **Henrika Ringbom** utforskar om livserfarenheten gör en till en bättre översättare. **Judyta Preis** och **Jørgen Monrad** berättar om resandet som en omistlig del av översättandet. **Alan Asaid** skriver om att existera och verka i en språklig mellanrymd, med översättningen som modersmål. **Magdalena Sørensen** skriver om att iklä sig författaren man översätter och se lager av text, tid och liv sammanflätas. **Mireille Gansel** (övers. **Margunn Vikingstad**) upptäcker att det är översättaren som är främlingen och inte den Andre.

Uttrycket »konstnären är närvarande« används ofta i vernissageinbjudningar och har populariserats av konstnären Marina Abramovičs

performance »The Artist is Present«, i vilket hon under The Museum of Modern Arts öppettider i tysthet satt helt stilla på en stol medan besökare i turordning fick sätta sig mittemot henne och möta hennes blick. Detta nummer av *Kritiker* vill vara ett sådant rum, där läsaren får möjlighet att möta översättaren. Trots att det borde vara en självklarhet att översättaren är en upphovsperson får översättare alltjämt kämpa för sin synlighet och förhandla om sin upphovsliga och ideella rätt. Här är en inbjudan till att se bortom översättningens hantverk och in i översättarskapet. Varsågoda: Översättaren är närvarande.

Matilda Södergran